

A PIKK DÁMA

(részlet)

Puskin 1834-ben megjelent elbeszélésének két magyar fordítása is van, 2009-ben az Európa Könyvkiadó Puskin-sorozatában Trócsányi

Zoltán (1886–1971) régebbi fordítása jelent meg kisebb változtatásokkal, míg a Magyar Elektronikus Könyvtár P. (Pattantyús) Ábrahám Ernő (1882–1945) még régebbi fordítását adta közre 2016-ban, nyilván szerzői jogi okokból (A pikkdáma, <http://mek.oszk.hu/14800/14857/pdf/14857.pdf>). Mindkettő szövege igen régies Puskin hangjához képest, amely még ma is frissen hat. Ennek oka, hogy bizonyos műfordítók azt az alapelvet követik, hogy a korabeli magyar nyelvre fordítandó minden mű. Orosz-magyar viszonylatban ezt fenntartással kell kezelni, mert a puskin-i irodalmi nyelv és attól kezdve az irodalomé általában sokkal közelebb áll a mai oroszhoz, mint a 19. századi reformkori magyar nyelv a maihoz, még a nyelvújítás utáni állapotában is.

Ezért fogtam bele az új fordításba, amelynek során magam is újra élveztem a feszesen fogalmazott, gyors cselekményű és gunyoros hangú Puskin-krimet. Az ELTE MűMű Műfordító Műhelyben tanítványaimmal együtt, Válint Anna és Vincze Zsuzsa társaságában vetettük egybe az eredeti szöveg első fejezetét Trócsányi fordításával.

Az elbeszélés teljes terjedelme szétfeszítené a folyóirat kereteit. Az alábbi részlethez hasznos a cselekmény elejének vázlata, különös és váratlan vége azonban persze csak a teljes műből ismerhető meg.

Hermann, a főhős, nem kártyázik, mert nincs vagyona, és fél a veszéstől, de mindig figyeli a baráti partikat, ahol egyik barátja különös történetet mesél el. Grófnő nagymamája, aki valaha szenvedélyes kártyás volt, egyszer Párizsban túl sok pénzt veszített. Barátja, az okkultista Saint-Germain gróf kölcsön helyett azzal segítette ki, hogy elárulta neki a titkos módszert, hogyan húzhat egymás után három nyerő lapot. Hermann elhatározza, hogy kiszedi a titkot az öreg grófnőből, hogy gondtalan életet biztosítson magának. Levelet ír a grófnő nevelt lányának, és cseles úton átadja neki, hogy megismerkedjen vele...

[...]

A levél egy szerelmi vallomás volt, gyöngéd, tiszteletteljes, és szóról szóra egy német regényből származott. De Lizaveta Ivanovna nem tudott németül, ezért nagyon meg volt vele elégedve.

Csakhogyan rendkívül nyugtalanította is a levél. Először lépett titkos és bizalmas viszonyba egy fiatalemberrel, akinek a merészsége megrémítette. Szemrehányást tett magának, hogy nem viselkedik elég óvatosan, és nem tudta, mitévő legyen: ne üljön többé az ablakhoz mellé, és azzal vegye el a fiatal tiszt kedvét a további tolokodástól, hogy nem figyel rá? Küldje vissza a levelet? Válaszoljon ridegen és határozottan? Nem volt kivel megtanácskozna, nem volt se barátnője, se nevelőnője. Lizaveta Ivanovna elszánta magát, hogy válaszol.

Leült az íróasztalához, papírt és tollat vett elő, majd elgondolkodott. Többször is elkezdte, de eltépte, mert vagy túl leereszkedőnek, vagy túl kegyetlennek találta a szavait. Végül sikerült úgy megírnia pár olyan sort, hogy elégedett volt. „Meg vagyok győződve róla – írta –, hogy a szándékai tisztességesek, és hogy vakmerő tettével nem akart megsérteni. Ismeretségünknek nem lett volna szabad ilyen módon kezdődnie. Visszaküldöm levelét, és remélem, a jövőben nem lesz okom, hogy tiszteletlenségére panaszkodjak, mert azt nem érdemlem meg.”

Másnap, amikor Lizaveta Ivanovna meglátta, hogy Hermann közeledik, felállt a hímezéstől, átment a szalonba, kinyitotta a kisablakot, és ledobta a levelet az utcára, remélve, hogy a fiatal tiszt fürgén felkapja. Hermann odaszaladt, felkapta a levelet, és bement egy cukrászdába. Felszakította a pecsétet, megtalálta a saját levelét és Lizaveta Ivanovna válaszát. Éppen erre számított. Cselszövését tovább tervezgetve hazament.

Három nappal később egy élénk szemű lányka egy divatüzletből levelet hozott Lizaveta Ivanovnának, aki izgatottan bontotta fel a levelet, mert attól tartott, hogy kifizetetlen számla. Nyomban felismerte Hermann kézírását.

– Tévedés történt, lelkem, ez a levél nem nekem szól.

– Dehogynem, biztos, hogy önnek szól! – felelte a lány, leplezetlen huncut mosollyal. – Méltóztassék elolvasni!

Lizaveta Ivanovna átfutotta a levelet. Hermann találgatást kért.

– Lehetetlen! – szökött Lizaveta Ivanovna, megrémülve a követelés gyorsaságától és a találgatás módjától. – Ez biztosan nem nekem szól!

Azzal apró darabokra tépte a levelet.

– Ha nem önnek szól a levél, miért tépte darabokra? – kérdezte a kisasszony –, visszavettem volna annak, aki küldte.

Lizaveta Ivanovna haragra lobbant a lány megjegyzésétől.

– Lelkem, arra kérem, ne hozzon nekem ide többet semmiféle levelet! Annak pedig, aki küldte magát, mondja meg, hogy szégyellheti magát....

De Hermann nem tágított. Lizaveta Ivanovna valamilyen úton-módon minden nap kapott levelet Hermanntól, aki ezeket már nem németből fordította, hanem
42 szenvedélytől ihletetten maga írta, a saját nyelvén: érződött bennük csillapíthatatlan vágya és zabolátlan képzeletének zűrzavara. Lizaveta Ivanovna már nem gondolt arra, hogy a leveleket visszaküldje, mert megrészegült tőlük, és elkezdett válaszolgatni, egyre hosszabban és gyöngédebben írt, míg végül a következő levelet dobta ki Hermannak az ablakon:

„Ma bál lesz a ***országi követnél. A grófnő is megy. Úgy éjjel kettőig maradunk. Jó alkalom, hogy kettesben találkozzon velem. Ahogy a grófnő távozik, a cselédség biztos szétszéled, csak a portás marad az előtérben, de ő is általában behúzódik a fülkéjébe. Jöjjön fél tizenkettőre. Jöjjön fel egyenesen a lépcsőn. Ha valakivel találkozik az előszobában, kérdezze meg, itthon van-e a grófnő. Azt fogják mondani, hogy nincs, és akkor nincs mit tenni, vissza kell fordulnia. De nem valószínű, hogy bárkivel találkozna. A lányok mind együtt lesznek a szobájukban. Az előszobában forduljon balra, és menjen egyenesen a grófnő hálószobájába. Ott a spanyolfal mögött lát majd két kis ajtót: jobbra a dolgozószoba nyílik, ahová a grófnő soha nem lép be, balra pedig egy átjáró van, ahonnan szűk csigalépcső vezet az én szobámba.”

Hermann úgy reszketett, akár egy tigris, ahogy a kitűzött időt várta. Már este tízkor ott állt a grófnő háza előtt. Szörnyű idő volt: süvöltött a szél, nedves, nagypelyhű hó esett, a lámpák fénye eltompult, üresek voltak az utcák. Néha egy-egy kocsis hajtott arra sovány gebéivel, kései utast keresve. Hermann egy szál tisztí felöltőben állt az utcán, de nem érzett sem szelet, sem havat. Végre előállt a grófnő kocsija. Hermann látta, ahogy az inasok karonfogva kihozták a cobolybundába bugyolált hajlott hátú öregasszonyt, és mögötte könnyű köpenyben, hajában friss virággal egy pillanatra feltűnt nevelt lánya. Az ajtók becsapódtak, és a hintó nehézkesen megindult a lattyakos hóban. A portás bezárta a kaput. Az ablakban kihunytt a fény. Hermann fel-alá járkált az elnéptelenedett ház körül; odalépett egy utcai lámpához, megnézte az óráját, húsz perccel múlt tizenegy óra. Ott maradt a lámpa alatt, merőn bámulta az óramutatót, és várta, hogy leteljenek a hátralévő percek. Pontosan fél tizenkettőkor elindult a feljárón és belépett a fényesen kivilágított előtérbe. A kapus nem volt ott. Hermann felszaladt a lépcsőn, benyitott az előszobába, és észrevett egy szolgát, aki egy régi, piszkos fotelban aludt egy lámpa alatt. Könnyű, határozott léptekkel elment mellette. Az ebédlöben és a szalonban sötét volt, de az előszobából beszűrődött a lámpafény. Hermann bement a hálószobába. A régi ikonokkal teleaggatott házi oltár előtt arany mécses égett. Megkopott aranyozású, kifakult fotelok és díványok álltak szomorú szimmetriában a kínai tapétás fal mellett, rajtuk pehelypárnák.

A falon két arckép lógott, Madame Lebrun festményei Párizsból. Az egyik egy negyven év körüli pirosposzsgás, telt férfit ábrázolt világoszöld egyenruháján csillaggal, a másik egy sasorrú, szép fiatal nőt, akinek rizsposros, hátra fésült hajában egy rózsza volt. Minden sarokban porcelán pásztorlányok, a híres Leroy-nál készült asztali órák, dobozkák, játékrutettek, legyezők és különféle női csecsebecsék, amelyeket az előző század végén a Montgolfier-fivérek léghajójával és a Mesmer-féle magnetizmussal egyszerre találtak fel. Hermann bement a spanyolfal mögé. Egy kis vaságy állt mögötte; jobbra volt a dolgozószobába vezető ajtó, balra egy másik a folyosó felé. Hermann benyitott, meglátta a szegény nevelt lány szobájába vezető szűk csigalépcsőt... De visszafordult, és bement a sötét dolgozószobába. 43

Lassan múlt az idő. Teljes csend volt. A szalonban tizenkettőt ütött az óra; az órák egymás után minden szobában elütötték a tizenkettőt, aztán megint csend lett. Hermann a hideg kályhának dőlve állt. Nyugodt volt, szíve egyenletesen vert, mint az olyan emberé, aki valami veszélyes, de szükséges dologra szánta el magát. Az óra elütötte az egy órát, aztán a két órát, és akkor távolról kocsizörgést hallott. Önkéntelenül izgalom fogta el. A hintó a kapuhoz gördült, és megállt. Hallotta a leeresztett lábtartó kopogását. A házban sürgés kezdődött. Cselédek szaladtak ide-oda, hangok hallatszottak, fények gyúltak a házban. Három öreg szobalány futott a hálószobába, belépett a grófnő, és szinte félholtan bedőlt egy öblös, magas Voltaire-fotelba. Hermann a kulcslyukon át látta, ahogy Lizaveta Ivanovna elmegy mellette, aztán hallotta sietős lépteit a csigalépcsőjén. Szívébe belenyilalt valami lelkiismeret-furdalásféle, de elhalt. Kővé dermedt.

A grófnő vetkőzni kezdett a tükör előtt. Kiszedték a tűket és levették róla a rózsákkal díszített főkötőt; majd levették a rizsposros parókát ősz, tövig borotvált fejéről. Záporozva estek köré a földre a biztosítótűk. Ezüsttel hímezett sárga ruhája feldagadt lábához hullott. Hermann tanúja lett öltözködése visszataszító titkainak. Végül a grófnő ott ült hálókabátban és hálósipkában. Ebben a korához jobban illő öltözékben nem tűnt olyan szörnyűnek és rútnek.

Akárcsak az idős emberek általában, a grófnő is álmatlanságban szenvedett. Az átöltözés után leült az ablaknál a Voltaire-fotelba, és elküldte a szobalányokat. A gyertyákat kivitték, a szobában megint csak a mécses világított. A grófnő teljesen sárgán ült ott, lefittyedt ajka meg-megmozdult, jobbra-balra ingott. Zavaros tekintetében nyoma sem volt bármiféle gondolatnak; úgy tűnt, hogy a félelmetes öregasszony nem is saját akaratából mozog, hanem egy rejtett galvanizmus hatására.

Ez a halott arc hirtelen teljesen megváltozott. Az ajka nem mozgott, a szeme megélnékölt: a grófnő előtt egy idegen férfi állt.

– Ne ijedjen meg, az istenért, ne ijedjen meg! – mondta érthetően, de halkán. – Nincs szándékomban önnek ártani; azért jöttem, hogy szépen megkérjem egy szívességre.

Az öregasszony némán nézett rá, és úgy tűnt, nem hallotta.
44 Hermann rájött, hogy rosszul hall, és a füléhez közel hajolva megismételte, amit mondott. Az öregasszony egyre csak hallgatott.

– Ön egész életemre boldoggá tehet, és ez önnek semmibe sem kerül. Tudom, hogy el tudja találni a sorban nyerő három lapot...

Hermann elhallgatott. Úgy tűnt, a grófnő megértette, mit kérnek tőle; mintha a válaszhoz kereste volna a szavakat.

– Az csak tréfa volt! – szólalt meg végre a grófnő –, esküszöm, hogy tréfa volt.

– Ilyesmivel nem jó tréfálni – felelte Hermann mérgesen. – Emlékezzék Csaplickijra, akit hozzásegített, hogy visszanyerje a pénzét.

A grófnő láthatóan zavarba jött. Vonásai erős felindulást fejeztek ki, de csakhamar visszaesett korábbi érzéketlenségébe.

– Meg tudja nekem mondani azt a három nyerő lapot? – kérdezte Hermann.

A grófnő hallgatott. Hermann folytatta:

– Kinek tartogatja a titkát? Az unokáinak? Ők amúgy is gazdagok, nem is tudják, mit ér a pénz. Azon, aki szórja a pénzt, nem segít a maga három kártyája. Aki nem tudja megőrizni az atyai örökségét, az így is, úgy is nyomorban pusztul el, hiába minden démoni erőfeszítés. Én nem szórom a pénzt, én tudom, mit ér a pénz. A maga három lapja nálam nem fog kárba veszni. Na...?

Abbahagyta és reszketve várta a választ. A grófnő hallgatott, Hermann térdre rogyott.

– Ha szíve valaha is ismerte a szeretet érzését – könyörgött –, ha emlékszik a szerelem ujjongására, ha akár csak egyszer is rámosolygott újszülött fiára, ha mellében valaha is dobogott valami emberi, akkor házastársi, szeretői, anyai érzéseire, és mindenre, ami az életben szent, könyörögve kérem, ne utasítsa vissza a kérésemet! Tárja fel titkát, mi haszna van belőle?... Meglehet, hogy szörnyű bűn, az örök gyönyör elvesztése, az ördöggel kötött szövetség fűződik hozzá... Gondolja csak meg, már öreg, már nem sokáig fog élni, és én kész vagyok a bűnét a lelkeimre venni. Csak tárja fel a titkát. Gondoljon bele, hogy egy ember boldogsága van a kezében; hogy nem csak én, de gyermekeim, unokáim és dédunokáim is áldják majd az emlékét és szentként fogják tisztelni...

Az öregasszony egy szót sem szólt.

Hermann felállt.

– Vén boszorkány – mondta összeszorított szájjal –, akkor majd kényszerítlek, hogy válaszolj...

Azzal egy pisztolyt vett elő a zsebéből. A pisztoly láttán a grófnőt másodszor fogta el heves felindulás. Bólogatni kezdett, és a kezét maga elé emelte, mintegy védekezésül a lövés ellen... Aztán hátrahanyatlott... és többé nem mozdult.

– Ne gyerekeskedjék – szólt Hermann és megfogta a kezét. – 45
Utoljára kérdezem: megmondja nekem azt a három lapot? Igen vagy nem?

A grófnő nem válaszolt. Hermann rájött, hogy meghalt.

IV.

18** május 7

*Homme sans moeurs et sans religion!*¹

Egy levélből

Lizaveta Ivanovna még báli ruhájában ült a szobájában, mélyen gondolataiba merülve. Amikor hazaért, gyorsan elküldte az álmos lányt, aki kedvetlenül ajánlotta a szolgálatát; azt mondta, hogy levetkőzik egyedül, és ahogy reszketve sietett a szobájába, remélte, hogy ott találja Hermannnt, és azt is, hogy nem lesz ott. Egy szempillantás alatt meggyőződött róla, hogy nincs ott, és hálát adott a sorsnak, hogy megakadályozta a találkozásukat. Ahogy volt, ruhástul leült, és egymás után felidézte emlékezetében mindazokat a körülményeket, amelyek ily rövid idő alatt ilyen messzire ragadták. Három hét sem telt el azóta, hogy először meglátta a fiatalembert az ablaka alatt... és már levelezik is vele, és Hermannnak máris kikövetelt egy éjszakai találkát! A nevét is csak onnan tudta, hogy némelyik levelét aláírta, de soha nem beszélt vele, nem hallotta hangját, nem hallott róla soha semmit... egészen ma estig. Milyen furcsa! Éppen azon az estén, amikor Tomszkij a bálban megsértődött a fiatal Polina *** hercegnőre, aki ezúttal nem vele kacérkodott, ahogy szokta. Tomszkij bosszúból közömbösséget tettett; felkérte Lizaveta Ivanovnat, és egy hosszadalmas mazurkát végigtáncolt vele. Egész idő alatt a lány hadmérnökök iránti vonzódásán tréfálkozott, váltig állította, hogy sokkal többet tud, mintsem a lány gondolná, és néhány tréfás megjegyzése olyan találó volt, hogy Lizaveta Ivanovna többször is azt hitte, hogy ismeri a titkát.

– Kitől tudja mindezt? – kérdezte mosolyogva.

– Egy ön által ismert ember barátjától – felelte Tomszkij –, egy igen kiváló embertől.

– Ki az a kiváló ember?

– Hermann a neve.

Lizaveta Ivanovna nem válaszolt, de keze és lába jéggé dermedt...

– Ez a Hermann – folytatta Tomszkij –, regénybe illő figura: az arcéle napóleoni, a lelke mefisztói. Azt hiszem, legalább három gaztett nyomja a lelkét. De hogy elsápadt!...

– Fáj a fejem... De mit mondott magának ez a Hermann vagy
46 hogy is hívják...

– Hermann egyáltalán nincs megelégedve a barátjával. Azt mondja, a helyében egészen másképp cselekedett volna... Ha jól sejtem, maga tetszik Hermannnak is, legalábbis nagy érdeklődéssel hallgatja a barátja szerelmi vallomásait.

– De hol látott engem?

– Talán a templomban. vagy lehet, hogy a korzón. A jó ég tudja! Talán a szobájában, amíg kegyed aludt, tőle kitelik...

Három hölgy lépett oda hozzájuk azzal a kérdéssel, hogy *oubli ou regret?*²², és ezzel félbeszakadt a beszélgetés, amely Lizaveta Ivanovnáat kezdte kízóan kíváncsivá tenni.

A hölgy, akit Tomszkij választott, maga ***hercegnő volt. Lizának sikerült gyorsan kimagyarázkodnia, mialatt megtett még egy kört és még egyszer megpördült a székénél. Amikor Tomszkij a helyére ment, már se Hermann, se Lizaveta Ivanovna nem jutott eszébe. Lizaveta Ivanovna feltétlenül szerette volna folytatni a félbeszakadt beszélgetést; de a mazurka véget ért, és az öreg grófnő hamarosan hazaindult.

Amit Tomszkij mondott, mindössze könnyed mazurka-fecsegés volt, de mélyen bevésődött az álmodozó fiatal leány lelkébe. Tomszkij Hermannról festett képe megfelelt annak, amelyet ő maga állított össze róla, és a legújabb regényeknek köszönhetően ez a közönséges alak rémisztette is, és rabul is ejtette képzeletét. Ott ült, keresztbe tett csupasz karral, még mindig virágdíszes fejét félig fedetlen mellére hajtva... Hirtelen nyílt az ajtó és belépett Hermann. A lány összerendezte...

– Maga hol volt? – kérdezte riadt suttogással.

– Az öreg grófnő hálószobájában – felelte Hermann –, tőle jövök.
A grófnő meghalt.

– Uram Isten! Mit beszél?

– És azt hiszem – folytatta Hermann –, én okoztam a halálát.

Lizaveta Ivanovna felnézett rá, és lelkében felhangzottak Tomszkij szavai: ennek az embernek legalább három gaztett nyomja a lelkét! Hermann leült mellé az ablakpárkányra és mindent elmondott.

Lizaveta Ivanovna iszonyattal hallgatta. Így hát azok a szenvedélyes levelek, az a lángoló követelőzés, a vakmerő és makacs tolakodás – mindez nem szerelem volt! Pénz! A pénz után sóvárgott a lelke. Nem tőle várta, hogy a vágyait oltsa, hogy boldoggá tegye. A szegény nevelt lány nem volt egyéb, mint vak segítőtársa jótevője kirablójának, gyilkosának!... Keservesen sírva

fakadt a kínzó, elkésett bűnbánattól. Hermann némán figyelte: az ő szíve is gyötrődött, de sem a szegény lány könnyei, sem keserűségének csodálatos bája nem izgatta zord lelkét. Nem érzett lelkifurdalást, ha az öreg grófné halálára gondolt. Egyetlen dolog borzasztotta el: a titok visszavonhatatlan elvesztése, a titoké, amelytől a meggazdagodását várta. 47

– Szörnyeteg! – mondta végre Lizaveta Ivanovna.

– Nem akartam a halálát – felelte Hermann. – A pisztolyom nincs megtöltve.

Elhallgattak.

Hajnalodott. Lizaveta Ivanovna eloltotta a rövidre égett gyertyát: halvány fény világította meg szobáját. Megtörölte kisírt szemét és felnézett Hermannra, aki az ablakpárkányon ült keresztbe tett karral, komoran összeráncolta a homlokát. Ebben a pózban bámulatosan emlékeztetett Napóleonra. A hasonlóság még Lizaveta Ivanovnáat is meglepte.

– De hogy jut ki a házból? – szólalt meg végre Lizaveta Ivanovna. – Úgy terveztem, hogy a rejteklépcsőn át kísérem ki, de ahhoz el kell menni a hálószoba előtt, és én félek.

– Mondja el, hogy találom meg a rejteklépcsőt; kimegyek magam.

Lizaveta Ivanovna felállt, kivett a komódból egy kulcsot, átadta Hermannnak és részletes útmutatással látta el. Hermann megszorította hideg kezét, amely nem szorította vissza, megcsókolta a lány lehajtott fejét, és kiment.

Lement a csigalépcsőn és újra belépett a grófnő hálószobájába. Ott ült a halott öregasszony kövé merevedve, arcán mélységes nyugalommal. Hermann megállt előtte és sokáig nézte, mintha meg akart volna bizonyosodni a szörnyű igazságról. Végül belépett a dolgozószobába, kitapogatta a tapétával álcázott ajtót, és furcsa érzelmek háborogtak benne, ahogy lefelé indult a sötét lépcsőn. Arra gondolt, hogy talán ugyanebbe a hálószobába, ugyanezen az órán, ugyanezen a lépcsőn lopózott fel hatvan évvel ezelőtt hímzett kabátjában, *à l'oiseau royal*³ frizurával, háromszögletű kalapját szívére szorítva az a fiatal szerencselovag, aki már régen szétporladt a sírban, vén szeretőjének a szíve pedig ma állt le...

A lépcső alján Hermann megtalálta az ajtót, ugyanazzal a kulccsal kinyitotta, és egy huzatos folyosóra jutott, amely kivezette az utcára. [...]

(Fordította: Hetényi Zsuzsa)

¹ Erkölcstelen és vallás nélküli ember. (*francia*)

² Feledés vagy sajnálat (*francia*). Tánokban a két női partner közti választáskor mondják. (Hasonló kérdés a magyarban a „széna vagy szalma?”, persze nem bálteremben vagy tánc közben.)

³ „királyi madár” (*francia*) – korabeli hajviselet.